

ДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА ВПЛИВУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

©2024 СЛОБОДЯНИУК Н. О., СЕМЕНЮК К. Г.

УДК 005.334:336.71

JEL: G01; G21

Слободянюк Н. О., Семенюк К. Г. Діагностика та оцінка впливу фінансово-економічних криз на розвиток банківської системи України

Мета статті полягає в розвитку теоретичних засад щодо діагностики та оцінки впливу фінансово-економічних криз на стабільність функціонування банківської системи України. У роботі ідентифіковано основні фінансово-економічні кризи з 1998 по 2022 рр., а також оцінено наслідки їх впливу на банківську систему України. Систематизовано основні причини виникнення фінансово-економічних криз, встановлено, що ефективним інструментом протидії наслідкам фінансово-економічних криз на банківську систему України є впровадження Національним банком України режиму інфляційного таргетування задля підтримки стабільності гривні. Досліджено динаміку змін облікової ставки НБУ за 2014–2023 рр. та підтверджено застосування НБУ заходів рестрикційної політики у 2015 р., 2018 р. і 2022 р., а також заходів експансіоністської політики у 2020 р. задля фінансової стабілізації банківської системи. Доведено, що зміни облікової ставки НБУ прямо впливають на вартість кредитів та депозитів. Надано оцінку структурі та розраховано сальдо платіжного балансу країни за 2015–2022 рр., встановлено перевищення імпорту над експортом, а також наявний дефіцит платіжного балансу, що призводить до зниження валютних резервів країни, відтоку валюти із країни та девальвації гривні загалом. Доведено, що в періоди фінансово-економічних криз спостерігається зростання прибутковості діяльності НБУ. Надано оцінку показникам фінансової стабільності банківської системи та діагностовано основні тенденції в їх зміні за останні п'ять років (валютна курсова стійкість, структура банківських ресурсів, фінансові результати діяльності банків та дотримання ними пруденційних нормативів, розрахунки НБУ з Державним бюджетом України, зобов'язання перед МВФ, ділова активність, фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність банків тощо). У статті ідентифіковано й обґрунтовано ключові проблеми функціонування та розвитку банківської системи України з урахуванням деструктивних наслідків фінансово-економічних криз, а також окреслено подальші перспективи досліджень з обраної тематики наукової роботи.

Ключові слова: фінансово-економічна криза, банківська система, НБУ, стабільність, банк.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 8.

Слободянюк Наталя Олександрівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку, Криворізький національний університет (вул. Віталія Матусевича, 11, Кривий Ріг, 50027, Україна)

E-mail: Slobnata21@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-9423>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2483655>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57190435997>

Семенюк Катерина Геннадіївна – студентка, кафедра фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку, Криворізький національний університет (вул. Віталія Матусевича, 11, Кривий Ріг, 50027, Україна)

UDC 005.334:336.71

JEL: G01; G21

Slobodianiuk N. O., Semeniuk K. G. Diagnostics and Assessment of the Impact of Financial and Economic Crises on the Development of the Banking System of Ukraine

The aim of the article is to develop the theoretical foundations for diagnosing and assessing the impact of financial and economic crises on the stability of functioning of the banking system of Ukraine. The article identifies the main financial and economic crises from 1998 to 2022, as well as assesses the consequences of their impact on the banking system of Ukraine. The main causes of financial and economic crises have been systematized, it has been found that an effective instrument for counteracting the consequences of financial and economic crises on the banking system of Ukraine is the introduction by the National Bank of Ukraine of the inflation targeting regime to maintain the stability of the Hryvnia. The dynamics of changes in the NBU discount rate for 2014–2023 is studied and the NBU's application of restrictive policy measures in 2015, 2018 and 2022, as well as expansionary policy measures in 2020 to financially stabilize the banking system is verified. It is proved that changes in the NBU discount rate directly affect the cost of loans and deposits. The structure is assessed and the balance of payments of the country for 2015–2022 is calculated, the excess of imports over exports is determined, also determined is the existing deficit of the balance of payments, which leads to a decrease in the country's foreign exchange reserves, the outflow of currency from the country and the devaluation of the Hryvnia in general. It is proved that during the periods of financial and economic crises there is an increase in the profitability of the NBU. An assessment of the indicators of financial stability of the banking system has been provided and the main trends in their changes over the past five years have been diagnosed (currency exchange rate stability, structure of banking resources, financial results of banks and their compliance with prudential standards, settlements of the NBU with the State Budget of Ukraine, obligations to the IMF, business activity, financial stability, liquidity, solvency of banks, etc.). The article identifies and substantiates the key problems of functioning and development of the banking system of Ukraine, taking into account the destructive consequences of financial and economic crises, also further prospects for research on the chosen topic of scientific work are outlined.

Keywords: financial and economic crisis, banking system, NBU, stability, bank.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 8.

Slobodianiuk Natalia O. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance of Business Entities and Innovative Development, Kryvyi Rih National University (11 Vitaliia Matusевича Str., Kryvyi Rih, 50027, Ukraine)

E-mail: Slobnata21@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-9423>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2483655>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57190435997>

Semeniuk Kateryna G. – Student, Department of Finance of Business Entities and Innovative Development, Kryvyi Rih National University (11 Vitaliia Matusевича Str., Kryvyi Rih, 50027, Ukraine)

Стабільність функціонування національної банківської системи забезпечує високий рівень ділової економічної активності всіх суб'єктів господарювання реального сектора економіки, а також визначає подальший вектор розвитку та інтеграцію країни в міжнародний банківський простір. Банківська система виступає потужним і дієвим механізмом регулювання ринкових економічних відносин, а також інструментом впливу на економічну безпеку країни. Через відкритість банківської системи та негативний вплив екзогенних та ендогенних ризиків різної етіології відбуваються постійні зміни в усіх секторах економіки, оскільки саме банки перерозподіляють капітал між суб'єктами господарювання, державою, фінансовими інститутами та іншими економічними суб'єктами, а також безпосередньо беруть участь у обслуговуванні суспільного відтворення. Фінансово-економічні кризи негативно впливають на стабільність банківської системи, окреслюючи новий перелік проблем, а отже, обрана тематика наукового дослідження є вкрай актуальною та має прикладний характер.

Питанням проблематики функціонування банківської системи України та оцінки впливу фінансово-економічних криз на її розвиток присвячено багато наукових праць учених і практиків: Вовчак О. Д., Катан А. І., Демчук Н. І., Бабенко-Левада В. Г., Журавльова Т. О., Слободянюк Н. О., Федик М. В., Варцаба В. І., Заславська О. І. та ін. Проте турбулентність подій в економічному просторі країн світу, загострення воєнно-політичних конфліктів, дисбаланси перерозподілу ресурсів в умовах глобалізації зумовляють виникнення нових фінансово-економічних криз, що негативно впливають на розвиток і функціонування банківської системи України та потребують подальшої оцінки їх наслідків.

Мета статті полягає в розвитку теоретичних засад щодо діагностики та оцінки впливу фінансово-економічних криз на стабільність функціонування банківської системи України.

Забезпечення фінансової безпеки банківської системи виступає ключовим маркером реалізації стратегії соціально-економічного розвитку України, сприяє формуванню інвестиційного середовища, підвищенню цінової стабільності та купівельної спроможності й добробуту населення, зростанню фінансової стійкості та надійності банківських установ задля забезпечення фінансової стабільності країни на довгострокову перспективу. Циклічність розвитку економіки призводить до її незбалансованості та виникненню кризових явищ, у тому числі в банківській системі.

Фінансово-економічні кризи призводять до погіршення стану фінансового ринку, виникнен-

ня фінансового банкрутства держави, порушення рівноваги фінансово-кредитної системи, девальвації національної валюти, зростання бюджетних і податкових ризиків та їх негативного впливу на діяльність суб'єктів господарювання, неспроможності держави фінансувати та виконувати бюджет, кількісно-якісних змін економічної системи тощо.

Причинами виникнення фінансових криз можуть бути нерівновага платіжного балансу країни, політичні дисбаланси, різке зростання попиту на нерухомість, перенагромадження капіталу, надмірна конкуренція, війни, епідемії, природні катаклізми, поява інноваційних продуктів (технологій), невідповідність доходів та витрат, зміни в структурі грошової маси та реального валютного курсу, погіршення фінансових показників діяльності банківської системи, зростання пропозиції грошей, інфляція, доларизація економіки, дисбаланс між виробництвом і грошово-фінансовою системою, лібералізація міжнародного руху капіталу, низький рівень кваліфікації менеджменту тощо.

У *табл. 1* авторами стисло охарактеризовано основні фінансово-економічні кризи та механізм їх прояву і впливу на банківську систему України.

Одним із ефективних інструментів протидії наслідкам фінансово-економічних криз та нівелювання їх негативного впливу на банківську систему України є впровадження Національним банком України режиму інфляційного таргетування задля підтримки стабільності гривні, забезпечення фінансової стабільності банківського сектора та сприяння економічному зростанню країни на середньострокову перспективу. При цьому саме процентна ставка є основним монетарним інструментом, котра визначає грошово-кредитну політику НБУ (рестрикційну – політику «дорогих грошей», експансіоністську – політику «дешевих грошей», селективну) та дозволяє опосередковано впливати на ВВП та інфляцію.

На *рис. 1* наведено результати аналізу зміни облікової ставки НБУ за 2014–2023 рр.

Отже, знецінення національної валюти та прискорення інфляційних процесів, зниження вартості реального ВВП, занепад економіки, соціально-політичні та військові події, деструктиви функціонування банківської системи призвели до коливань облікової ставки НБУ, особливо її стрімкого зростання в період фінансово-економічних криз. Задля стабілізації макрофінансової ситуації та балансування стану грошово-кредитного ринку НБУ вживав заходи рестрикційної політики відповідно у 2015 р., 2018 р. і 2022 р. Так, на кінець 2015 р. облікова ставка НБУ сягала 22%, а в березні 2015 р. валютний ринок перебував у шоковому стані, тож

Характеристика фінансово-економічних криз і наслідки їх впливу на банківську систему України

Фінансово-економічна криза, роки	Наслідки впливу, в тому числі на національну банківську систему
1998 р.	«Азійська фінансова криза»: зростання тіньової економіки, скорочення бюджетних видатків на 25%, різке падіння цін на метали, уникнення дефолту, соціально-економічна напруга (зростання безробіття на 53% за рік, різке скорочення та банкрутство підприємств), девальвація гривні на 32%, відсутність ф'ючерсного ринку, низький рівень корпоративних боргів
2008 р.	Зменшення обсягу експортних операцій, світове падіння попиту на металопродукцію, зниження на 25% цін на нерухомість, скорочення ВВП на 36%, припинення іпотечно-го кредитування, зростання попиту на долар, стрімке зростання зовнішнього боргу, зниження надійності депозитів та їх дострокове зняття у банках, у т. ч. у Промінвестбанку, обмеження НБУ щодо дострокового зняття депозитів та видачу кредитів, залучення кредитів МВФ для покриття бюджетного дефіциту, зростання заборгованості з виплати зарплати та пенсій, запровадження НБУ 5% валютного коридору коливань курсу на готівковому ринку, націоналізація проблемних банків, емісія ОВДП
2014 р.	Військовий конфлікт на Сході та анексія Криму, АТО, системна банківська криза, стрімке зростання кількості неплатоспроможних банків, зростання квазіфіскальних операцій з державними облігаціями, обмеження на рефінансування банків, зменшення кредитної активності, структурні проблеми банківського сектора, зростання цін на імпорتنі товари, скорочення експорту, низька ліквідність міжбанківського валютного ринку, різке зростання проблемних кредитів, значні операційні видатки банків, впровадження НБУ режиму інфляційного таргетування
2019–2020 рр.	Падіння світового фондового ринку, коронавірус SARS-CoV-2, докапіталізація державних банків, занепад ділової активності, плаваючий обмінний валютний курс, помірний інфляція, зростання споживчого попиту, зниження цін на енергоносії, різке падіння зарплат, зростання безробіття, зниження облікової ставки НБУ, співпраця з МВФ, зменшено строковість депозитних сертифікатів, впроваджено валютний своп з ЄБРР, збільшено термін надання кредитів рефінансування, реструктуризація кредитів позичальників, зміни у виплаті дивідендів акціонерам банків, призупинення виїзних перевірок банків, призупинення впровадження буферів капіталу
2022 р.	24.02.2022 р. – повномасштабне вторгнення РФ на територію України, перманентне зниження прибутковості банківського сектора на фоні зростання відрахувань у резерви щодо усунення наслідків війни, скорочення відділень, підвищення облікової ставки НБУ та здорожчання кредитних і депозитних ресурсів, погіршення якості кредитного портфеля банків, зниження комісійних доходів банків у перші місяці збройного конфлікту, НБУ здійснює підкріплення діяльності банків готівкою без обмежень, мораторій на здійснення транскордонних валютних платежів, бланкове рефінансування банків для підтримки ліквідності без обмежень за сумою строком до 365 днів, вимушена емісія гривні НБУ

Джерело: складено авторами за [1–7].

розмір облікової ставки становив 30%. Найнижчий рівень облікової ставки НБУ на рівні 6% зафіксовано з 12 червня 2020 р. – НБУ було впроваджено механізм експансіоністської політики задля стримування занепаду національної економіки країни через світову пандемію. Військова агресія на території України 2022 р. призвела до зростання облікової ставки НБУ з 9% до 25%, проте поліпшення інфляційних очікувань на кінець 2023 р. сприяло зниженню облікової ставки НБУ до 15%.

Зміни облікової ставки НБУ прямо впливають на вартість кредитів та депозитів. На рис. 2

наведено результати аналізу змін процентних ставок депозитів та кредитів у банківській системі за 2016–2023 рр.

Отже, зростання облікової ставки НБУ вплинуло на зміни процентних ставок кредитів та депозитів таким чином: у 2018 р. спостерігалось збільшення вартості кредитних ресурсів на 2,6%, тому процентні ставки за кредитом зросли з 14,6% до 17,2%, а процентні ставки за депозитом мали аналогічні тенденції та зросли відповідно з 8,3% до 10,9%. У 2017 р. і 2020 р. спостерігалось зниження процентних ставок за кредитами та депозитами,

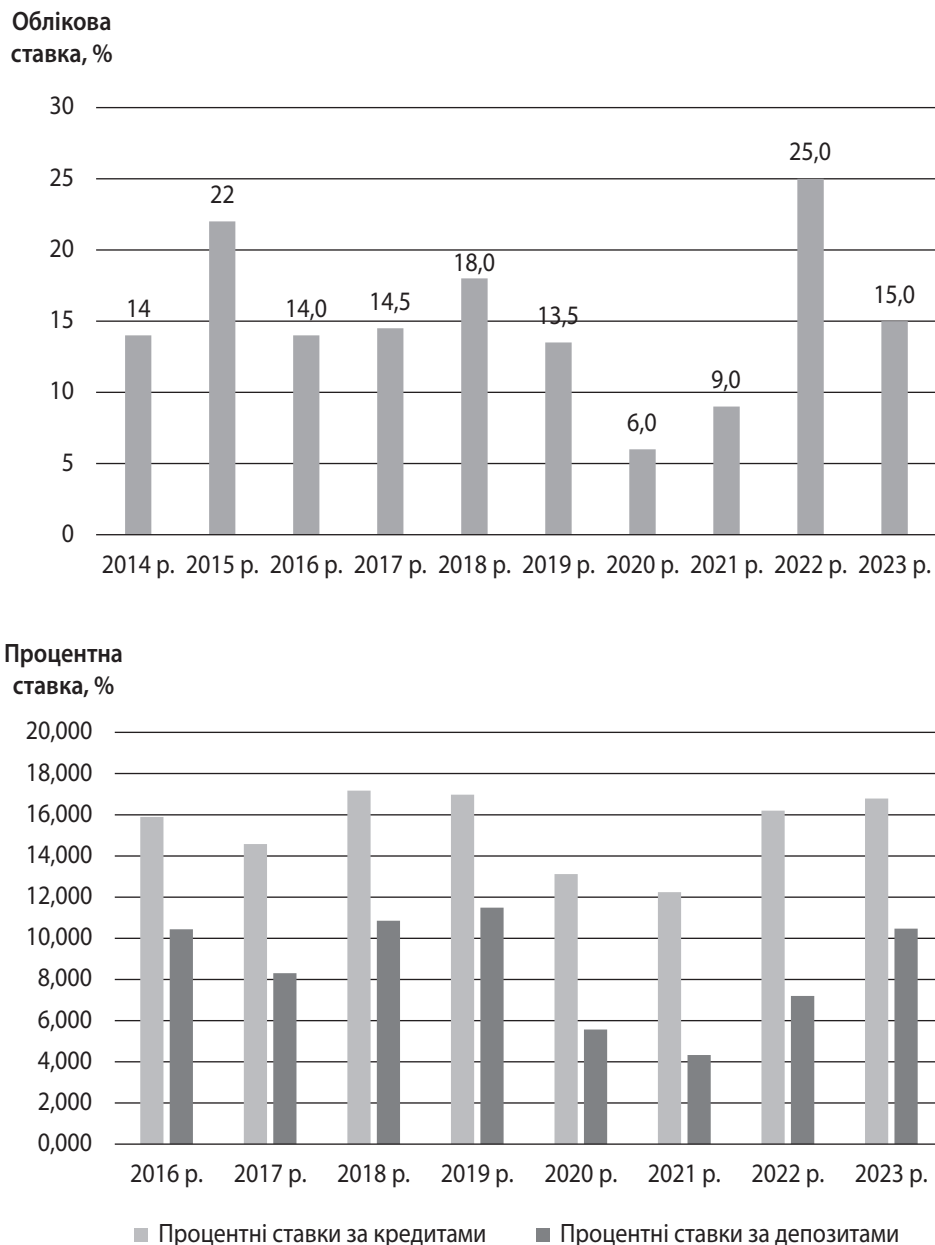

Рис. 2. Динаміка змін процентних ставок за кредитами та депозитами за 2016–2023 рр., млрд грн
 Джерело: сформовано авторами за [7].

що свідчить про пом'якшення монетарної політики НБУ. Динаміка змін процентних ставок за кредитами та депозитами за 2022–2023 рр. повністю корелює тенденціям змін облікової ставки за цей період і свідчить про позитивний результат монетарної політики на кінець 2023 р.: процентна ставка за кредитами майже не змінилася та була зафіксована на рівні 16,8%, а депозитна ставка зросла на 3,3%.

Однією із причин виникнення фінансово-економічних криз є нерівновага платіжного балансу України. Оцінимо структуру та сальдо платіжного балансу країни, що лежить у площині статистики зовнішнього сектора НБУ та визначає напрями економічної політики (табл. 2).

Таким чином, за 2015–2022 рр. баланс товарів країни має від'ємне значення, тобто сальдо негативне, що свідчить про перевищення імпорту над експортом (загалом це є негативним явищем, оскільки країна більше купує товарів, ніж продає, що характеризує низьку конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світовому ринку). За 2016 р. спостерігалася негативна тенденція щодо зростання від'ємного значення валюти балансу товарів на 3487 млн дол. США, або на 100,93%, що пояснюється змінами в структурі експорту та імпорту товарів; у 2017 р. даний показник характеризувався зростанням на 2 721 млн дол. США, або на 39,2%. Аналогічна ситуація відбулася й у 2018,

Оцінка змін показників платіжного балансу України за 2015–2022 рр., млн дол. США

Стаття платіжного балансу	Рік							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Баланс товарів	-3 455	-6 942	-9 663	-12 714	-14 261	-6 778	-6 642	-14 652
Баланс послуг	1 093	489	919	1 336	1 750	4 400	3 971	-11 085
Баланс первинних доходів	3 794	951	1 648	1 294	1 924	3 549	-5 833	8 481
Оплата праці (баланс)	5 595	6 694	9 110	11 478	12 754	11 717	13 568	12 826
Доходи від інвестицій (баланс)	-1 801	-5 743	-7 462	-10 184	-10 830	-8 168	-19 401	-4 345
Баланс вторинних доходів	3 603	3 636	3 623	3 652	6 463	4 096	4 622	25 228
Стаття платіжного балансу	Відносне відхилення, %							
	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021	
Баланс товарів	100,93	39,20	31,57	12,17	-52,47	-2,01	120,60	
Баланс послуг	-55,26	87,93	45,38	30,99	151,43	-9,75	-379,15	
Баланс первинних доходів	-74,93	73,29	-21,48	48,69	84,46	-264,36	-245,40	
Оплата праці (баланс)	19,64	36,09	25,99	11,12	-8,13	15,80	-5,47	
Доходи від інвестицій (баланс)	218,88	29,93	36,48	6,34	-24,58	137,52	-77,60	
Баланс вторинних доходів	0,92	-0,36	0,80	76,97	-36,62	12,84	445,82	

Джерело: складено авторами за [7].

2019 та 2022 рр., що свідчить про дефіцит торгівлі товарами за весь період дослідження. Загалом показники дефіциту платіжного балансу також свідчать про зниження валютних резервів країни, відтік валюти із країни та девальвацію гривні.

Стан банківської системи виступає індикатором інвестиційних процесів в економіці, оскільки банківське кредитування разом із власним коштом підприємств (інвесторів), коштами державного та місцевого бюджетів фінансують капітальні інвестиції реального сектора економіки. Аналітичний огляд матеріалів сайту НБУ дозволив виявити такі тенденції: протягом 2018–2023 рр. інвестори найбільше надають перевагу саме портфельним інвестиціям, ніж прямим у реальний сектор економіки. Від'ємне сальдо портфельних інвестицій (приплив капіталу) зафіксовано у 2018–2019 рр., а також у 2021–2022 рр., а від'ємне сальдо прямих інвестицій – у 2018–2019 рр. і 2021 р. Отже, у 2018 р., 2019 р. і 2021 р. прямі інвестиції в економіку України переважали над прямими інвестиціями резидентів за кордон, при цьому у 2019 р. такий

показник збільшився майже у 2,5 разу, а 2020 р. характеризувався відтоком прямих інвестицій резидентів України за кордон. Односторонні потоки портфельних інвестицій в Україну зафіксовані в Платіжному балансі майже щорічно за весь період дослідження, окрім 2020 р., що пояснюється дією світової фінансово-економічної кризи внаслідок пандемії [7].

Фінансово-економічні кризи вкрай негативно впливають на показники фінансової стабільності банківської системи (валютна курсова стійкість, структура банківських ресурсів, фінансові результати діяльності банків та дотримання ними пруденційних нормативів, показники грошової маси та грошової бази, розрахунки НБУ з Державним бюджетом України, зобов'язання перед МВФ, ділова активність, фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність банків тощо).

Відповідно до [8] індекс девальвації гривні відносно долару США у 2014 р. склав 197,3% (індекс інфляції 124,9%), у 2019 р. – 85,5% (індекс інфляції 104,1%), у 2020 р. – 119,4% (індекс інфляції 105,0%), у 2021 р. – 96,5% (індекс інфляції 110,0%), у 2022 р. –

134,1% (індекс інфляції 126,6%), у 2023 р. – 103,9% (індекс інфляції 105,1%). За останні десять років пік девальвації гривні припадає на 2014 р. і 2022 р., що пояснюється початком АТО на сході України та повномасштабним вторгненням агресора на територію країни, а для банківської системи – шоковим станом внаслідок фінансово-економічної кризи.

Слід відмітити наявну закономірність: у періоди фінансово-економічних криз спостерігається зростання прибутковості НБУ, що пояснюється девальвацією гривні, зниженням ліквідності банків, інфляцією, дефіцитом бюджету. Так, відповідно до [7] прибуток НБУ за 2022 р. виріс майже в 173 разів стосовно 2021 р., а на кінець 2023 р. показник знизився на 43,8%, що пояснюється фінансово-економічною кризою 2022 р. внаслідок воєнних дій.

Отже, наявні зміни валютного курсу впливають на фінансові результати НБУ, оскільки кожна продана одиниця іноземної валюти з міжнародних резервів, купленої раніше за нижчим валютним курсом, приносить тепер більший дохід, тобто зростання прибутку у 2022 р. пояснюється відповідними інструментами центробанку щодо макроекономічної стабілізації та подолання шоківих кризових явищ банківської системи, а зниження прибутку у 2023 р. є наслідком стабілізації банківської системи через надходження фінансів інституцій міжнародної допомоги задля фінансування державного бюджету та нарощування міжнародних резервів НБУ. На кінець 2022 р. спостерігається стрімке зростання суми перерахування до Державного бюджету України 2023 р. майже в 3,8 разу, що пояснюється необхідністю вживання заходів щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану. Загальна сума зобов'язань перед МВФ на кінець 2023 р. знизилася на 21,17%, а на кінець 2022 р. зросла на 2,49%. Це відбулося завдяки суттєвому зниженню боргових зобов'язань перед МВФ за купівлею СПЗ на 40,39% та зниженню на 39,11% зобов'язань перед МВФ, крім зобов'язань зі сплати внеску за квотою на кінець 2023 р. Упродовж 2022–2023 рр. змін у розмірі квоти, тобто внеску України як члена МВФ (Рахунок МВФ № 2), не було.

Протягом 2021–2023 рр. загальна сума наданих НБУ кредитів банкам та іншим позичальникам щорічно знижувалася: у 2022 р. – на 59,16%, у 2023 р. – на 86,04%. Така ситуація пояснюється наявністю непогашеної заборгованості за кредитами рефінансування, причому сума кредитів, наданих НБУ банкам для підтримання їх ліквідності та стабілізаційної роботи у 2022 р., знизилася на 2,83%, а у 2023 р. – на 2,48% виключно шляхом їх погашення. Довгострокові та короткострокові кредити, надані

банкам шляхом проведення тендерів НБУ, щорічно також знижувалися. Резерв під очікувані кредитні збитки за кредитами банкам та іншим позичальникам у 2022 р. збільшився на 1,43%, а у 2023 р. знизився на 4,30%.

Комерційні банки України протягом 2019–2023 рр. дотримувались вимог за нормативами Н1, Н2, Н3, Н6, Н7, Н9, Н11 та Н12. Проте показник Н12 є вкрай низьким з коливаннями до зниження на кінець 2023 р. до 0,01%, що свідчить про низьку інвестиційну активність вітчизняних банків та в середньостроковій перспективі негативно впливає на фінансову стабільність банківської системи зокрема.

Протягом останніх п'яти років відбулися такі зміни в балансі банків другого рівня:

- ✦ активи банків щороку зростають: так, на кінець 2023 р. показник збільшився на 591128 млн грн, або на 25,14%;
- ✦ загалом на 01.01.2024 р. загальні активи банків відносно 2019 р. зросли в 1,97 разу;
- ✦ капітал банків щороку зростав, окрім 2022 р. – у перший рік повномасштабного вторгнення агресора на територію України капітал банків знизився на 39 674 млн грн, або на 15,53%;
- ✦ зобов'язання банків щороку зростають: на кінець 2023 р. показник зріс майже в 1,24 разу стосовно 2022 р., а порівняно з 2019 р. – майже у 2,06 разу;
- ✦ показник ROA нестабільно змінювався: у 2020 р. знизився на 1,82%, у 2022 р. знизився на 3,05%, що є негативним моментом та свідчить про зниження ефективності використання всіх активів банків за такий період. На початок 2024 р. спостерігається зростання ROA на 2,34%, отже, рентабельність активів банку становила 3,38%, тобто на одну гривню активів банку припадає 3,38 грн чистого прибутку;
- ✦ показник ROE у 2020 р. стосовно 2019 р. знизився на 14,23%, у 2021 р. стосовно 2020 р. зріс на 15,86%, у 2022 р. порівняно з 2021 р. знизився на 25,40% та у 2023 р. стосовно 2022 р. зріс на 21,93%.

Частку непрацюючих кредитів банків за 2019–2023 рр. наведено на *рис. 3*.

За 2019–2023 рр. частка непрацюючих кредитів банків (NPL) позитивно зменшувалася у 2020 р. і 2021 р. та несуттєво на кінець 2023 р., що є позитивним явищем. Зростання NPL у 2022 р. на 8,1% знизило якість кредитного портфеля банків та вплинуло на збільшення відрахувань до резервних фондів.

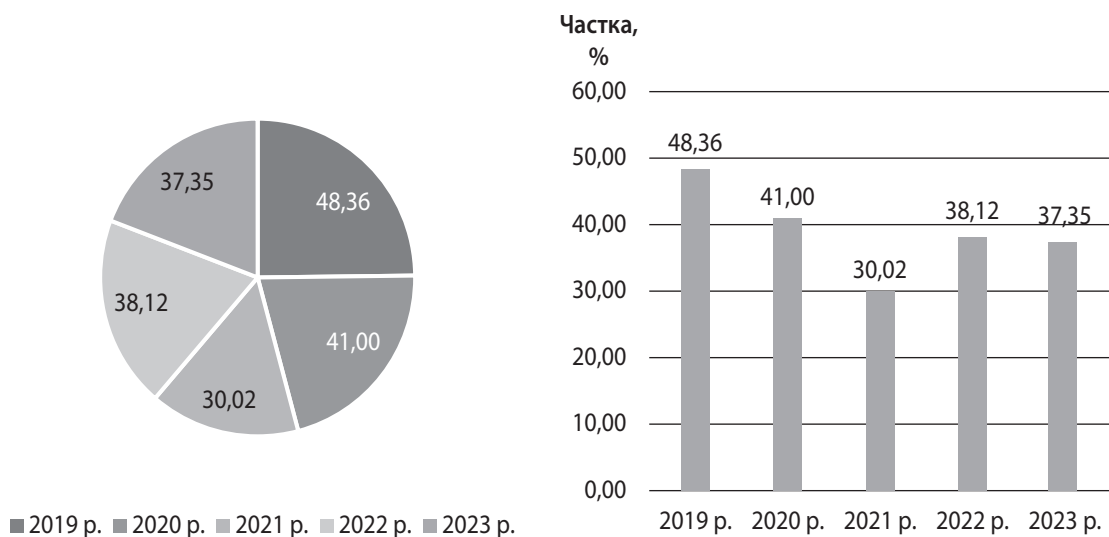

Рис. 3. Частка непрацюючих кредитів банків за 2019–2023 рр., %

Джерело: сформовано авторами за [7].

Деструктивні наслідки фінансово-економічних криз призводять до виникнення таких ключових проблем функціонування банківської системи України:

- ✦ проблемна заборгованість і зниження рівня платоспроможності бізнесу;
- ✦ занепад іпотечного кредитування та високі інвестиційні ризики;
- ✦ скорочення мережі відділень банківських установ, що визначає якість і доступність банківських послуг;
- ✦ обмеження НБУ на здійснення валютних операцій і трансграничних платежів у період дії воєнного стану;
- ✦ зростання обсягу депозитів домогосподарств «на вимогу»;
- ✦ суттєве виведення з України валюти фізичними особами через міграцію, що призводить до погіршення сальдо платіжного балансу;
- ✦ девальваційний тиск на гривню та інфляційні процеси;
- ✦ зростання кіберризиків внаслідок гібридної війни та збільшення кібератак банківської системи України;
- ✦ зростання частки державного боргу на балансі НБУ;
- ✦ висока облікова ставка НБУ та скорочення кредитного портфеля банківських установ;
- ✦ неоптимальна структура власного капіталу банку;
- ✦ недостатній рівень довіри населення до комерційних банків;
- ✦ низький рівень корпоративного управління через кризу ліквідності та непрозорість

процедур рефінансування банків та прогалини щодо подальшої імплементації принципів Базельського комітету із банківського нагляду;

- ✦ недосконалість та нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, низька інвестиційна активність банків та ін.

Отже, фінансово-економічні кризи мають негативні наслідки впливу на показники стабільності функціонування та розвитку вітчизняної банківської системи, рівень капіталізації та ліквідності банків, організацію банківського менеджменту та корпоративне управління, рівень платоспроможного попиту, структуру промислового комплексу, показники макроекономічного розвитку країни, податково-бюджетні надходження тощо, проте саме діяльність Національного банку України сприяла нівелюванню інфляційно-девальваційного тиску на банківську систему завдяки виваженій монетарній та макропруденційній політиці в період загострення окреслених фінансово-економічних криз.

ВИСНОВКИ

У статті наведено авторські погляди щодо періодизації фінансово-економічних криз за 1998–2022 рр. та оцінено наслідки їх впливу на банківську систему України. Встановлено, що завдяки виваженій монетарній та макропруденційній політиці НБУ в умовах воєнного стану та збереження системних ризиків банківської системи центрбанку вдалося підвищити стійкість економіки та досягти сповільнення інфляційних процесів,

забезпечити привабливість гривневих активів та курсової стійкості національної валюти, знизити облікову ставку НБУ, що загалом привело до зростання ліквідності банківської системи, посилення монетарної трансмісії, впровадження керованої гнучкості обмінного валютного курсу, підвищення стійкості фінансової інфраструктури, обмеження концентрації ризиків.

Подальші напрямки дослідження автори вбачають у проведенні якісно-кількісної оцінці окремих проблем функціонування банківської системи України внаслідок дії фінансово-економічних криз та обґрунтуванні шляхів їх вирішення. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

- Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 54–62. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/626/634>
- Воронова О. В., Марущак С. М., Пугачов М. І. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
- Метеленко Н. Г., Хацер М. В. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2016. № 4–5. С. 69–73. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/4_2016/14.pdf
- Особливості економічних криз в Україні 1998, 2008 і 2014 років. *Слово і діло*. 25.03.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/25/infografika/ekonomika/osoblyvosti-ekonomichnykh-kryz-ukrayini-1998-2008-2014-rokiv>
- Мельник А. О. Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 108–113. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/22.pdf>
- 2014 рік: Економічні підсумки для України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf
- Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
- Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.Ua/ua/exchange/nbu/curr/usd/>

REFERENCES

- “2014 rik: Ekonomichni pidsumky dlia Ukrainy” [2014: Economic Results for Ukraine]. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf
- Laznia, A. “Finansova kryza: prychnyny vynyknennia ta vplyv na svitovu ekonomiku” [Financial Crisis: Causes and Impact on the World Economy]. *Svit finansiv*, no. 2 (2012): 54–62. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/626/634>
- Melnyk, A. O. “Svitovi ekonomichni kryzy v ekonomitsi Ukrainy ta yikh naslidky” [The Global Economic crisis in the Ukrainian Economy and Their Consequences]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, iss. 2 (2014): 108–113. <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/22.pdf>
- Metelenko, N. H., and Khatser, M. V. “Kryza natsionalnoi bankivskoi systemy: prychnyny, tendentsii ta shliakhy podolannia” [National Banking System Crisis: Reasons, Tendencies and Ways to Solve]. *Derzhava ta rehiony. Seriiia «Ekonomika ta pidpriemnytstvo»*, no. 4-5 (2016): 69–73. http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/4_2016/14.pdf
- Minfin. <https://index.minfin.com.Ua/ua/exchange/nbu/curr/usd/>
- “Osoblyvosti ekonomichnykh kryz v Ukraini 1998, 2008 i 2014 rokiv” [Peculiarities of Economic Crises in Ukraine in 1998, 2008 and 2014]. *Slovo i dilo*. March 25, 2020. <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/25/infografika/ekonomika/osoblyvosti-ekonomichnykh-kryz-ukrayini-1998-2008-2014-rokiv>
- Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. <https://bank.gov.ua/>
- Voronova, O. V., Marushchak, S. M., and Puhachov, M. I. “Hlobalni finansovo-ekonomichni kryzy ta yikh vplyv na ekonomiku derzhav” [Global Financial and Economic Crises and Their Impact on the Economy of States]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 51 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>